

täviin, saattaa aiheuttaa ongelmia. Ja tietysti riittämätön palkka on yksi vaikeuksien lähde.

Työmaajuopottelu vähentynyt

Markku Tukiainen kertoo, että hänen tullessaan työelämään työmaajuopottelu oli nykyistä paljon yleisempää. Nyt alkoholin käyttö on siirtynyt työpaikan ulkopuolelle. Se on siinä mielessä hyvä asia, että alkoholin aiheuttamat tapaturmariskit vähenevät.

— Ongelmat ovat tämän vuoksi piilevämpiä. Huomaa vain, että kaveri ei jostakin syystä tule töihin ja poissaolot alkavat lisääntyä. Tai sitten saattaa henki tuon tuostakin aamusella haiskahtaa ja silmät punottaa.

Pitäisi kyetä keskustelemaan

Miten esimiesten tai työtovereiden pitäisi suhtautua tilanteeseen havaitessaan, että alkoholista on jollekin työyhteisön jäsenelle selvästi tullut ongelma?

— Tuo on hirveän vaikea kysymys, ja jos siihen pystyisi pätevästi vastaamaan, olisi jo paljon voitettu.

— Tärkeimpänä pitäisin sitä, että tilanteeseen reagoitaisiin riittävän aikaisessa vaiheessa. Esimiehen puolelta ei saisi esiintyä väärää suojelua; kun on riittävän hyvä ammattimies, ongelmia katsotaan läpi sormien. Samoin työtovereiden pitäisi kiinnittää huomiota siihen, jos ihmisellä alkaa olla selvästi havaittavia vaikeuksia. Pitäisi olla siviilirohkeutta keskustella hänen kanssa asiasta. Myös työsuojeluvaltuutetun pitäisi olla yhtä lailla rohkea. Mutta ei se niin helppoa ole, ei varsinkaan silloin, jos on kysymyksessä hyvä kaveri. Mutta juuri silloinhan sitä pitäisikin voida mennä puhumaan.

Markku Tukiainen korostaa, että lähin työtoveri tai esimies näkee ongelmat paljon aikaisem-

massa vaiheessa kuin työterveyshoitaja tai työsuojeluvaltuutettu, jotka ovat yhteydessä jopa satoihin ihmisiin.

— Ihmiset ovat kuitenkin niin erilaisia luonteeltaan. Toisia on paljon helpompi lähestyä tällaisissa asioissa kuin toisia. Joku tulee tänne työsuojeluvaltuutetun koppiin puhumaan. Nämä ovat tietysti hyvin henkilökohtaisia asioita. Minulla on vaitiolovelvollisuus; näinhän yleisesti on tällaisissa asioissa.

— Varmaan sekin jo usein auttaisi, jos voisi puhua ongelmistaan työtoverille tai työsuojeluvaltuutetulle, Markku Tukiainen pohtii.

Hoitoon tai lopputili

Minulle on syntynyt sellainen kuva, että painopiste alkoholiongelmiensa käsittelyssä on hoitoon ohjaamisen puolella. Onko tämä käsitys oikea?

— Kyllä se aika pitkälle on oikea. Yleensä asioihin puututaan vasta siinä vaiheessa, kun kyseessä alkaa jo olla työsuhteen purkaminen. Kaverille sanotaan, että joko lähdet hoitoon tai tulee lopputili.

— Työmarkkinoiden keskusjärjestöjen hyväksymä hoitoonohjaussuositus on aika kylmä malli, paperilla oleva, eikä se oikein toimi. Sitä pitäisi kehittää. Työpaikkakohtaisesti on kehitetty parempiakin menettelytapoja.

— Kokemukseni mukaan tapauksissa, joissa suhteellisen säännöllisesti työssä käynyt ihminen pannaan laitoshoitoon, on kovin vähän saatu tuloksia. Se on vain sellainen hetkellinen parannus. Tarvitaan enemmän pitkäaikaista avohoitoa.

— Laitoshoidossa ja hoitoonohjausjärjestelmässä on sekin epäkohta, että työnantaja voi aika helposti pestä kätensä. Kun työntekijä on ollut hoidossa ja sitten retkahtaa uudelleen juo-

maan, on niin helppo sanoa hoitoa järjestäneille, että siinä sen nyt näitte, ei siitä mitään tullut. Hyvin harva kuitenkaan ensi kerralla onnistuu. Tällaisissa asioissa pitää olla pitkäjänteisyyttä.

Yhteyksiä ihmisten kesken

Markku Tukiainen toteaa ihmisten välisen kanssakäymisen vähentyneen. Kun työaika on lyhennetty, ihmisten vapaa-aika on lisääntynyt, mutta se ei näytä lisäävän ihmisten kontakteja toisiinsa.

— Kilpailuyhteiskunta ajaa meitä elintasokilpailuun. Paineet työssä ja koko elämässä ja kaikenlainen kiire ovat tulleet niin koviksi, ettei enää pystytä solmi-
maan eikä jakseta solmia läheisiä ihmisuhteita, vaan sulkeudutaan omiin ympyröihin. Ei enää haetakaan ihmiskontakteja.

Markku Tukiainen pitää tasa-painoisen elämän yhtenä edellytyksenä ihmisten välisen kanssakäymisen lisäämistä ja keskustelukanavien avaamista ihmisten kesken myös työpaikalla.

Jorma Hentilä

Suomi — edelläkävijäkö?

Suomessa on perinteisesti totuttu matkimaan Ruotsia vähän kaikessa. Opiskellessani 70-luvun alussa lakia alkoi oppikirjoja lukiessa tuntua siltä, että suomalainen lainsäätäjä ei tarvitsekaan muita taitoja kuin hyvän ruotsin kielen taidon. Lähes alalla kuin alalla lainsäädäntö oli Ruotsista kopioitua tai ainakin sitä oli yritetty kopioida. Lisäksi luimme ihastuneina erilaisia ruotsalaisia selvityksiä (SOU), joissa asiat pantiin kohdalleen niin ihanan järkevästi.

Olisiko alkoholipolitiikka alue, jossa meitä matkitaan? Tuolla jalolla alalla on nimittäin kaksi asiaa, joissa meidän esimerkkiämme on seurattu kiinnostuneesti sekä Ruotsissa että Norjassa: lauantaisulku ja itsepalvelu vähittäismyynnissä.

Meillä alettiin 70-luvun puolivälissä kokeilla alkoholimyymälöiden pitämistä kiinni kesälauantaisin. Kokeilua jatkettiin niin pitkään, että siitä vihdoin vuonna 1984 tehtiin pysyvä. Alkoholimyymälät ovat nyt pysyvästi kiinni kesälauantaisin. Ruotsalaiset seurasivat ensin pitkään vierestä, sitten vähän kokeilivat ja lopulta tekivät päätöksen pysyvistä, ympärivuotisesta lauantaisulusta. Norjalaisetkin kokeilivat, mutta luopuivat koko hommasta.

Vaikeammalta sen sijaan tuntuu itsepalvelun omaksuminen. Käsittelen seuraavassa ruotsalaisten ja norjalaisten itsepalveluproblematiikkaa sekä vähittäismyynnissä että anniskelussa.

RUOTSALAINEN KÄYTÄNTÖ Vähittäismyynti

Ruotsissa ei ole tällä hetkellä itsepalveluperiaatteella toimivia alkoholijuomien vähittäismyymälöitä eli valintamyymälöitä. Kuitenkin Ruotsissakin ollaan — sinnikkäästä vastustuksesta huolimatta — antamassa pikkusormeja pahalle, sillä siellä on kahdessa myymälässä meneillään itsepalvelukokeilu olutpuolella.

Kun Suomessa oli 70-luvulla jo pitemmän aikaa kerätty kokemuksia itsepalvelumyymälöistä, alkoivat ruotsalaisetkin vuosikymmenen lopulla kiinnostua asiasta. Kiinnostusta lisäsi se, että kun keskolut vuonna 1977 Ruotsissa poistettiin, lisääntyivät vahvan oluen ostot Systembolagetin myymälöistä huomattavasti. Tämän johdosta myyjien työ kävi raskaaksi ja vammat lisääntyivät. Syntyi ajatus antaa asiak-

kaiden itse hoitaa olutpullojen nosteleminen.

Systembolagetin hallitus kävi tutkimassa Suomessa itsepalvelua vuonna 1982, ja matkan innoittamana aloitettiin vuonna 1984 oluen itsepalvelumyynnin kokeilu Karlstadin toisen myymälän olutosastolla.

Toinen tällainen kokeilumyymälä avattiin marraskuussa 1985 Malungissa. Tämä myymälä on pieni ja sikäli erikoinen, että sama myyjä voi hoitaa sekä olutpuolen rahastuksen että väkevän puolen tiskimyynnin. Asiakas valitsee ensin oluet, menee sen jälkeen kassalle, joka on olutosaston ja tiskiosaston välissä, ilmoittaa kassalla haluavansa muutakin, jolloin kassanhoitaja hyppää tuoliltaan tiskin taakse ja aloittaa muiden tuotteiden kaupan. Tällainen menettely on tarkoitettu alkuvuikon päville, jolloin erillistä kassaa olutpuolella ei tarvita.

”Hieman vaikeaaahan tämä on ollut sekä myyjille että asiakkaille ainakin näin alussa, mutta eiköhän se lähde menemään, kunhan vähän harjoitellaan”, toteaa myymälänhoitaja Anette Örne-kull tällaisesta menettelystä Systembolagetin henkilökuntalehden haastattelussa (Bouquet nro 10/1985).

Toinen ruotsalainen erikoisuus on Falunin myymälässä kokeiltava olutautomaatti, eräänlainen robotti. Automaatti on yhteydessä myymälän kassaan, ja kun asiakas kassalta pyytää jotain neljästä suurimmasta olutmerkistä, myyjä naputtelee tiedot kassakoneeseen ja automaatti toimittaa oluet liukuhihnalla pitkin kassalle, jossa asiakas pakkaa ne itse. Tätä ennen hän on maksanut oluet. Kokemukset laitteesta ovat kuulemma hyvät. Saanemme tulevaisuudessa ostaa viinamme robotilta.

Kovasti varovaisilta vaikuttavat Systembolagetin johtohenkilöiden kannanotot tällaiseen pie-

neenkin itsepalvelukokeiluun. Yksi vuosi on kuulemma liian lyhyt aika päättää kokeilun laajentamisesta, todetaan yhtiöstä vastauksena erään myyjän samaisessa Bouquet-lehdessä esittämään kysymykseen, miksei itsepalvelumyyntiä laajenneta. Yhtiön edustaja tosin myöntää, että tällainen parantaa selvästi työympäristöä. Mutta ne vaarat, ne vaarat.

Syyt ruotsalaisten epäilyihin itsepalvelun laajenemisen ovat ne tavalliset: heräteostot nostavat kokonaiskulutusta, myynninvalvontaa ja myyntiä koskevien määräysten noudattaminen vaikeutuvat, hävikki lisääntyy.

Anniskelu

Ruotsin alkoholilain mukaan (Lagen om handel med drycker eli LHD) väkevien juomien, viinin ja vahvan oluen anniskelu itsepalveluna vaatii erillisen lääninhallituksen luvan. Itsepalvelulla laki tarkoittaa sitä, että asiakas itse hakee tiskiltä juomaannoksen ja sen jälkeen maksaa sen kassalle. Alkon ohjeet ovat tässä suhteessa lähes identtiset Ruotsin lain kanssa, sen sijaan Suomen laki ei mainitse asiasta mitään.

Koska Ruotsissa on jo pitemmän aikaa esitetty kritiikkiä sikäläistä alkoholilainsäädäntöä kohtaan, asetti hallitus 28. 6. 1984 yhden miehen komitean selvittämään asiaa. Kritiikki oli kohdistunut erityisesti anniskelusäännöstiin, jota pidettiin turhan mutkikkaana ja byrokraattisena. Komitea sai mietintönsä valmiiksi 11. 6. 1985 (SOU 1985:15; ks. tästä Alkoholipolitiikka nro 4/1985, s. 220—223). Mietintö, joka viime vuoden marraskuussa kävi läpi laajan lausuntokierroksen, oli varsin radikaaleilla linjoilla anniskelusäännöstöä karsissaan. Se saikin heti tuoreeltaan varsin tyrmäävän vastaanoton ruotsalaisen raittiusliikkeen

puolelta.

Muun ohella komitea kiinnitti huomionsa edellä mainittuun itsepalvelupykälään. Sen mielestä moinen säännös on oikein esimerkki lainsäädännön tarpeettomasta pikkutarkkuudesta, ja ehdotti kyseisen kohdan poistamista. Komitea katsoo, että ravintoloitsijan tulisi itse voida päättää, millä tavalla anniskelu tapahtuu. Jos anniskelua harjoitetaan itsepalveluna ja jos tästä syystä aiheutuu ongelmia, pitäisi näihin puuttua anniskelun valvontatoimenpitein, toteaa komitea.

Jäämme odottamaan, miten valtiopäivät suhtautuu tähän risiiritiaisen vastaanoton saaneeseen mietintöön.

NORJALAINEN KÄYTÄNTÖ Vähittäismyynti

Jos on itsepalvelu vaikeaa Suomessa ja Ruotsissa, niin ylivoimaiselta se tuntuu Norjassa.

Norjassa samoin kuin Suomessa ja Ruotsissa on alkoholimonopoli, mutta sikäläisessä Alkossa, Vinmonopoletissa, myydään vain viiniä ja väkeviä. Olutta, sekä keskiolutta että vahvaa, myydään elintarvikekaupoissa. Oluen myyntitapaa ei käytännössä säännellä, vaan se myydään kuten muutkin elintarvikekaupan artikkelit, vaikka oluen myynnin pitäisi ohjeiden mukaan tapahtua tiskin yli. Sen sijaan Vinmonopoletissa itsepalvelua ei ole yrityksistä huolimatta päästy kokeilemaan.

Vakava yritys itsepalvelukoitelun aloittamiseksi tehtiin viime vuonna. Asia lähti liikkeelle Vinmonopoletista, jossa asetettiin työryhmä pohtimaan koitelun toimeenpanoa. Työryhmään kuului edustajia yhtiön johdosta ja henkilökuntajärjestöistä.

Yksimielisessä mietinnössään työryhmä kannatti itsepalvelukoitelun aloittamista. Sen mielestä itsepalvelu pienentää kustannuk-

sia, luo viihtyisemmän työympäristön ja lisää asiakkaiden tyytyväisyyttä. Tällaisten arvelujen pohjaksi viitattiin nimenomaan Alkossa saatuihin kokemuksiin, joista on muualla Pohjolassa saatavana tietoa mm. Petri Fiilinin ja Matti Virtasen artikkelista (Alkoholpolitik nro 1/1984: Är självbetjäningsbutikens lämplig för alkoholförsäljning). Työryhmä katsoi, että itsepalvelun vaikutukset voidaan Norjassa saada selville vain kokeilemalla.

Asia vietiin Vinmonopoletin hallituksen päätettäväksi toukuussa 1985. Hallitus halusi kuitenkin ennen päätöksentekoa pyytää sosiaaliministeriön lausunnon asiasta. Ministeriö antoi lausuntonsa 27. 11. 1985. Ministeriö katsoi lakonisesti, että aika ei ole kypsä tällaiselle kokeilulle, joten asia jäi siihen. Ministeriön kannanotto perustui valtion päihdeasioista vastaavan viraston (Statens edruskapsdirektorat) lausuntoon. Virasto viittasi Alkon myymälöistä saatuihin kokemuksiin ja totesi, että itsepalvelu voi lisätä alkoholijuomien myyntiä. Niin kauan kuin ei pystytä selvästi näyttämään, että siirtyminen palvelusta itsepalveluun vähentää myyntiä, kokeiluunkaan ei tule ryhtyä, toteaa virasto.

Ulkopuolisen on vaikea ottaa kantaa näin selkeän loogiseen perusteluun (jos ei voida osoittaa, ei kokeilla, ja kun ei kokeilla, ei voida mitään osoittaaakaan), mutta mielenkiintoinen puoli asiassa on se, että Suomen kokemuksia voidaan käyttää sekä asian puolesta että sitä vastaan. Voitaneen vähintäänkin sanoa, että tulokset ovat käyttökelpoiset.

Anniskelu

Aluksi sananen Norjan anniskeluhallinnosta. Viini- ja olutoikeudet ravintoloitsijalle myöntää kunta siten, että kunnanvaltuus-

to päättää lupien kokonaismäärästä ja kunnanhallitus antaa luvan suoraan ravintoloitsijalle. Sen sijaan jos haluaa anniskella väkeviä juomia, niin sellainen oikeus voidaan antaa vain paikalliselle Alkolle eli jo mainitulle Vinmonopoletille. Vinmonopoletkin anoo oikeuden ensin kunnanvaltuustolta.

Itsepalvelun suhteen ongelma on siinä, että kunta myöntäessään viini- ja olutoikeuden ei aseta kovinkaan kummoisia ehtoja. Näin ravintoloitsija saa itse päättää palvelutavasta. Sen sijaan kun Vinmonopolet jakaa edelleen vahvempia oikeuksia, on yhtenä ehtona se, että väkevien juomien anniskelu itsepalveluna on kielletty. Kielto ei koske baariosastoja.

Norjalaiset ravintolayrittäjät ovat kritisoineet ankarasti kyseistä määräystä ja vaatineet sen kumoamista. Vinmonopoletissa ollaankin valmistelemassa selvitystä, ja tässä yhteydessä sikäläiset selvitysmiehet ovat käyneet tutustumassa mm. Suomen käytäntöön. Asia on esillä Vinmonopoletin hallituksessa kuluvan kevään aikana. Näyttää myös siltä, että Vinmonopoletin toimihenkilöt ovat pääsemättömissä baaritulokintojen kanssa. Eli kun itsepalvelu sallitaan baarissa, niin niitähän syntyy ravintolan joka nurkkaan.

Kari Paaso

Ei tämän enempää avusta alkoholiongelmiin

Poikolainen, Kari & Murto, Lasse & Mäkelä, Rauno & Taipale, Ilkka: Apu alkoholiongelman. Juva: WSOY, 1985

Kun neljä sellaista suomalaisen päihdehuollon ja alkoholion-